

گنجھمی بہ روان شناسی کودک

(ویژہ مربیان مراکز پیش دبستانے)

محمد عباسی نیا

سال تحصیلی ۹۲ - ۱۳۹۱

سرشناسه	: عباسی نیا، محمد، ۱۳۲۵-
عنوان و نام پدیدآور	: نگاهی به روان‌شناسی کودک (ویژه مربیان مراکز پیش‌دبستانی) / محمد عباسی نیا.
مشخصات نشر	: قم: انتشارات جامعه القرآن الکریم، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۶ ص.
شابک	: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۳۵۸ - ۰۳۶ - ۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۱۵-۲۱۴.
موضوع	: کودکان -- روان‌شناسی
موضوع	: والدین و کودک
موضوع	: کودکان -- سرپرستی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ۸۲۴/۷۲۱BF
رده بندی دیویی	: ۱۵۵/۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۹۱۳۱۸

انتشارات جامعه القرآن الکریم

قم، خیابان معلم، انتهای معلم ۱۰، کوچه شماره ۸،
تلفن: ۳۷۷۴۶۸۸۲ فکس: ۳۷۷۳۰۰۰۹

نام کتاب نگاهی به روان‌شناسی کودک
مؤلف محمد عباسی نیا
طراح جلد گروه هنری جامعه القرآن (میرشیمی)
چاپ پاسدار اسلام
نوبت چاپ اول ۱۳۹۴
تیراژ ۲۰۰۰
قطع وزیری
قیمت ۹۰۰۰ تومان
ناشر انتشارات جامعه القرآن الکریم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۸-۰۳۶-۷

شابک:

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

مقدمه ۱۹

بخش اول: تعلیم و تربیت کودکان / ۲۱

آموزش بر پرورش مقدم است؛ اما پرورش، هدف اصلی آموزش است..... ۲۳

روش آموزش پیش دبستانی..... ۲۵

ویژگی‌های کودک پیش دبستانی..... ۲۷

خودبینی، یک بحث اخلاقی است و بزرگسالان نیز خودبین هستند..... ۲۹

اهداف آموزش و پرورش پیش دبستانی..... ۳۱

اهداف رفتاری، سه شاخص بسیار مهم دارند:..... ۳۱

هدف‌های آموزش و پرورش در دوره‌ی پیش دبستانی، عبارت‌اند از:..... ۳۱

ویژگی‌های برنامه‌ی آموزشی پیش دبستانی:..... ۳۳

تربیت حواس..... ۳۵

تربیت تخیل..... ۳۶

بیان قصه و داستان برای کودکان:..... ۳۷

بازی‌ها و ایفای نقش‌های خلاق:..... ۳۷

فرصت‌های یادگیری مورد نیاز برای کودکان پیش دبستانی..... ۳۸

فرصت‌های آموزشی دوره‌ی پیش دبستانی عبارت‌اند از:..... ۳۹

- آموزش و تسهیل یادگیری زبان ۴۱
- وظایف مربیان در پرورش قوهی بیان کودکان پیش دبستانی ۴۳
- بازی های کودکان پیش دبستانی ۴۳
- بازی های آزاد و بازی های قاعده دار ۴۴
- نقش مربی در بازی های کودک ۴۵
- نقش والدین در بازی های کودک ۴۵
- آموزش هنر در دوره ی پیش دبستانی ۴۵
- حس زیبایی شناختی ۴۶
- آموزش ریاضی در دوره ی پیش دبستانی ۴۸
- زمینه ها و جنبه های آموزش ریاضی عبارت اند از: ۴۸
- طبق نظریه ی پیازه چهار نوع دانش داریم: ۴۹
- آموزش علوم در دوره ی پیش دبستانی ۵۱
- آموزش علوم در دوره ی پیش دبستانی با دبستان، در موارد زیر متفاوت است: ۵۳
- آموزش علوم اجتماعی در دوره ی پیش دبستانی: ۵۳
- پرورش احترام به خود: ۵۳
- یادگیری درباره ی دیگران: ۵۴

بخش دوم: روش های تغییر رفتار (تکنولوژی رفتار) / ۵۷

- الف - روش های افزایش رفتار ۵۹
- اصول استفاده ی مؤثر از روش تقویت مثبت ۶۰
- ب - روش های ایجاد رفتارهای مطلوب تازه ۶۲
- ج - روش های نگهداری رفتار ۶۳
- برنامه های تقویت ناپایایی ۶۴

۱. برنامه‌ی نسبی ثابت: ۶۴
۲. برنامه‌ی نسبی متغیر: ۶۴
۳. برنامه‌ی فاصله ثابت: ۶۵
۴. برنامه‌ی فاصله متغیر: ۶۶
- د - روش‌های کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب ۶۶
- الف - روش‌های مثبت کاهش رفتار ۶۶
- روش‌های منفی کاهش رفتار: ۶۷

بخش سوم: خصوصیات کودکان ۳ تا ۶ ساله / ۷۱

- الف - خصوصیات بدنی ۷۳
- ب - خصوصیات اجتماعی: ۷۵
- ج - خصوصیات عاطفی ۷۷
- د - خصوصیات ذهنی: ۷۸

بخش چهارم: مراحل رشد شخصیت از دیدگاه اریکسون / ۷۹

- نظریه‌ی روانی - اجتماعی اریکسون ۸۱
- اریکسون مراحل هشت‌گانه را به شرح زیر توضیح داده است. ۸۲
- مراحل رشد شخصیت از دیدگاه اریکسون ۸۲
۱. طفولیت (تولد تا یک سالگی): اعتماد اساسی در مقابل عدم اعتماد = امید ۸۲
۲. اوان کودکی: خودکفایی (استقلال رأی) در مقابل شرم و تردید (دو دلی) = قدرت اراده ۸۳
۳. سن بازی (۴ تا ۶ سالگی): ابتکار در مقابل احساس گناه = هدف ۸۳
۴. سن مدرسه (۶ تا ۱۱ سالگی) پیشرفت در مقابل احساس حقارت = لیاقت ۸۴

بخش پنجم: نقاشی کودکان / ۸۵

- ۸۷..... مراحل تکامل خط خطی کردن
- ۸۷..... تصویر شخص در ۳ تا ۴ سالگی ساده است
- ۸۸..... بررسی برون افکنی از طریق خط و فضا و رنگ
- ۸۸..... از نظر کاندینسکی:
- ۸۹..... نماد رنگ‌ها
- ۸۹..... «موضوع نقاشی و شخصیت کودک»
- ۹۰..... ۱. شکل آدم
- ۹۰..... ۲. خانه:
- ۹۱..... ۳. درخت:
- ۹۲..... ۴. خورشید و ماه:
- ۹۲..... ۵. نقاشی خانواده:
- ۹۲..... الف - فاصله‌ی بین اشخاص در نقاشی
- ۹۳..... ب - برجسته نمودن اشخاص
- ۹۳..... ج - بی‌ارزش کردن اشخاص
- ۹۴..... کمبود محبت
- ۹۴..... تفسیر نقاشی

بخش ششم: بازی کودکان / ۹۵

- ۹۷..... تفاوت بازی و کار:
- ۹۷..... عوامل مؤثر در بازی:
- ۹۸..... دیدگاه اسلام در مورد بازی
- ۱۰۰..... اهمیت بازی در رشد عاطفی و اجتماعی کودک
- ۱۰۰..... ارزش‌های بازی

ارزش جسمانی بازی:	۱۰۱
ارزش اجتماعی بازی:	۱۰۱
ارزش اخلاقی بازی:	۱۰۱
ارزش آموزشی و تربیتی بازی:	۱۰۲
ارزش درمانی بازی:	۱۰۲
نقش بازی در رشد کودکان:	۱۰۲

بخش هفتم: چگونه فرزند خود را برای مدرسه آماده کنیم؟ / ۱۰۵

بهداشت و سلامت جسمانی:	۱۰۸
آمادگی اجتماعی و عاطفی:	۱۰۹
مهم نیست چگونه، اما بچه‌ها باید حس کنند که شما از آن‌ها مواظبت می‌کنید:	۱۱۱
نسبت به مدرسه و یادگیری نگرش مثبت داشته باشید:	۱۱۱
برای فرزند خود، فرصت‌هایی برای تمرین و تکرار فراهم آورید:	۱۱۱
در زندگی فرزندان نظم و انضباط مناسبی برقرار کنید:	۱۱۲
زبان و دانش عمومی:	۱۱۳

بخش هشتم: نظم و انضباط / ۱۱۷

افراط و تفریط در نظم‌آموزی:	۱۱۹
اصول نظم‌آموزی به کودکان:	۱۲۰
ابراز محبت به کودک:	۱۲۰
تناسب قوانین با سن و شرایط:	۱۲۱
استفاده از تشویق در نظم‌آموزی:	۱۲۲
تبیین و تحلیل مسائل و آگاه ساختن فرزندان:	۱۲۳

- ۱۲۳.....الگو دهی به کودکان
- ۱۲۴.....دو صد گفته چون نیم کردار نیست.
- ۱۲۴.....پرهیز از خشم و زورگویی
- ۱۲۵.....ثبات و پرهیز از تردید و دو دلی
- ۱۲۵.....رعایت اصل تدریج در اصلاح رفتار
- ۱۲۵.....تداوم در استوار ساختن نظم و انضباط
- ۱۲۶.....گام‌های عملی نظم‌آموزی
- ۱۳۰.....راه‌های برانگیختن کودکان به اطاعت از مقررات
- ۱۳۰.....به کودک خود احترام بگذارید
- ۱۳۱.....برآوردن نیازهای کودکان
- ۱۳۱.....گوش دادن به فرزندان
- ۱۳۱.....صحبت کردن با بچه‌ها
- ۱۳۱.....شرکت دادن کودکان در تصمیم‌های خانوادگی
- ۱۳۱.....اعتماد کردن به کودکان
- ۱۳۲.....از امر و نهی صرف پرهیز کنید
- ۱۳۲.....به کودکان حق سخن گفتن بدهید
- ۱۳۲.....دلیل مقررات را توضیح دهید
- ۱۳۳.....از پیش اطلاع دهید
- ۱۳۳.....یادآوری کنید
- ۱۳۳.....منظورتان را به روشنی بیان کنید
- ۱۳۳.....تا حد امکان از جملات مثبت استفاده کنید
- ۱۳۴.....چگونگی برخورد با بی‌انضباطی کودک
- ۱۳۴.....الف - اقدامات جزئی
- ۱۳۴.....نادیده گرفتن (تغافل)

۱۳۵.....	علامت دادن.....
۱۳۶.....	گوشزد کردن.....
۱۳۶.....	تحسین کردن.....
۱۳۶.....	ب - اقدامات جدی.....
۱۳۷.....	جبران خسارت.....
۱۳۷.....	محدودیت.....
۱۳۸.....	فرستادن کودک به اتاقش.....
۱۳۹.....	چگونگی نظم‌آموزی به کودکان زیر یک سال.....
۱۴۰.....	چگونگی نظم‌آموزی به کودکان یک تا سه سال.....
۱۴۰.....	پرت کردن حواس.....
۱۴۰.....	جایگزینی.....
۱۴۱.....	امکان انتخاب دادن.....
۱۴۱.....	ذخیره کردن واژه «نه» برای موارد مهم.....
۱۴۱.....	حفظ خونسردی.....
۱۴۲.....	چگونگی نظم‌آموزی به کودکان سه تا پنج سال یا پیش‌دبستانی.....
۱۴۳.....	اسباب‌بازی‌های جالب تهیه کنید.....
۱۴۳.....	اشیای وسوسه‌انگیز را از آنها دور کنید.....
۱۴۳.....	پیامدهای طبیعی و منطقی را در نظر بگیرید.....
۱۴۳.....	بازی نمادین را تشویق کنید.....
۱۴۴.....	چگونگی نظم‌آموزی به کودکان دبستانی ۶ تا ۱۲ ساله.....
۱۴۴.....	انجام برخی کارها را به آنها واگذارید.....
۱۴۴.....	جلسات خانوادگی تشکیل دهید.....
۱۴۵.....	بازی‌های دسته‌جمعی انجام دهید.....

- می‌توانیم دلیل بیاوریم ۱۴۵
- همه‌ی اشتباهات را حل و فصل نکنید ۱۴۵
- به آنان بیاموزید چگونه مسائل خود را حل کنند ۱۴۶
- چگونگی نظم‌آموزی به نوجوانان ۱۳ تا ۱۸ سال ۱۴۶

بخش نهم: اختلالات رفتاری کودکان بیش فعال / ۱۴۹

- کودکان بیش‌فعال حادثه می‌آفرینند ۱۵۲
- این کودکان موجب آزار دوستان خود می‌شوند ۱۵۲
- کودکان بیش‌فعال از انجام تکالیف درسی اجتناب می‌کنند ۱۵۲
- تشخیص زودرس و درمان به موقع مانع از برچسب زدن به این کودکان می‌شود. ۱۵۳
- کودک بیش‌فعال احساس خطر نمی‌کند ۱۵۵
- تمایل به کارهای خلاف و خطرناک ۱۵۵
- عملکرد اجتماعی و تحصیلی کودک کاهش می‌یابد ۱۵۶
- نقش والدین در درمان بیش‌فعالی ۱۵۶
۲. ناخن جویدن در کودکان ۱۵۷
- علت‌های ناخن جویدن ۱۵۹
- کمک‌های والدین و مربیان ۱۶۰
۳. شب‌اداری در کودکان ۱۶۳
- انواع شب‌اداری در کودکان ۱۶۴
- عوامل مؤثر در بروز شب‌اداری ۱۶۴
- تأخیر در رشد اندام‌ها ۱۶۵
- اختلالات خواب ۱۶۵
- عامل وراثت ۱۶۵

مشکلات هورمونی.....	۱۶۵
عفونت‌های سیستم دفع ادرار.....	۱۶۶
دیابت.....	۱۶۶
عوامل جسمانی.....	۱۶۶
عوامل روان‌شناختی.....	۱۶۶
روش‌های درمان شب ادراری کودکان.....	۱۶۷
الف - درمان‌های غیردارویی.....	۱۶۸
روش‌های انگیزشی:.....	۱۶۸
استفاده از وسایل و زنگ‌های حساس به رطوبت:.....	۱۶۸
ورزش‌های مخصوص تقویت مثانه.....	۱۶۹
درمان‌های روان‌شناختی:.....	۱۶۹
ب - درمان‌های دارویی.....	۱۷۰
ایمی پرامین:.....	۱۷۰
داروهای دسموپرسین:.....	۱۷۱
۴. کودکانی که غذا نمی‌خورند.....	۱۷۲
اجبار در غذا دادن به کودک راهکار مفیدی نیست.....	۱۷۲
در مورد غذا خوردن با کودکان جر و بحث نکنید.....	۱۷۲
به غذاها جذابیت بدهید.....	۱۷۳
خوردن غذا را به خود کودک واگذار کنید.....	۱۷۳
نگران آموزش آداب غذا خوردن در کودک نباشید.....	۱۷۴
الگوی مناسبی برای فرزندان خود باشیم.....	۱۷۴
به صورت غیرمستقیم آن‌ها را به خوردن تشویق کنیم.....	۱۷۴
غذای دلخواه آن‌ها را با دفعات بیشتر تهیه کنیم.....	۱۷۵
تصویری کامل از تغذیه‌ی مناسب کودکان ۱ - ۵ ساله.....	۱۷۵

- مسئولیت والدین ۱۷۵
۱. نوع غذاهایی که به کودکان عرضه می‌کنند ۱۷۵
۲. انتخاب سایر غذاها ۱۷۶
۳. تنوع غذایی ۱۷۶
۴. ارائه‌ی غذا به شکلی که برای کودک قابل استفاده باشد ۱۷۶
۵. تنظیم زمان مصرف غذاهای اصلی و میان‌وعده‌ها ۱۷۷
۶. به کودکان کمک کنید تا در تهیه‌ی غذای خانواده سهیم باشند ۱۷۷
۷. هنگام غذا خوردن، محیط خانواده را مطبوع و دلپذیر کنید ۱۷۸
۸. رفتار اصولی و متداول خود را حین غذا خوردن ادامه دهید ۱۷۸
- مسئولیت کودکان ۱۷۸
- رفتارهای مورد انتظار از کودکان در سنین مختلف ۱۷۹
- کودک یک ساله: ۱۷۹
- کودک دو ساله: ۱۷۹
- کودک سه ساله: ۱۸۰
- کودک چهار ساله: ۱۸۰
- کودک پنج ساله: ۱۸۰
۵. بچه‌های لوس ۱۸۱
- برخی از علامت‌های رفتاری کودکان لوس ۱۸۲
- شیوه‌ی مقابله با کودکان لوس ۱۸۲
- پیامدهای منفی لوس کردن بچه‌ها از طریق مادیات ۱۸۳
۱. پرورش رفتارهای اعتیادآور: ۱۸۳
۲. بی‌اعتنایی به نیازهای دیگران ۱۸۳
۳. کسب اعتماد به نفس از طریق تأیید اطرافیان ۱۸۴

۶. ترس کودکان.....	۱۸۵
علل ترس در کودکان.....	۱۸۵
چه ترس‌هایی به توجه و درمان نیاز دارند؟.....	۱۸۷
برای درمان ترس در کودکان چه باید کرد؟.....	۱۸۷
۷. کودکان پرخاشگر.....	۱۸۸
انواع پرخاشگری.....	۱۸۸
پرخاشگری خصمانه:.....	۱۸۹
پرخاشگری وسیله‌ای:.....	۱۸۹
علل خشونت و پرخاشگری در کودکان.....	۱۹۰
۱. الگوپذیری کودکان از والدین.....	۱۹۰
۲. کودکان ناکام پرخاشگر می‌شوند.....	۱۹۰
۳. اضطراب و پرخاشگری.....	۱۹۰
۴. پرخاشگری، نشانه‌ای از تضادهای درونی.....	۱۹۱
۵. پرخاشگری، بیماری‌ها، مصرف دارو.....	۱۹۱
۶. خشونت و مدرسه.....	۱۹۱
درمان پرخاشگری در کودکان.....	۱۹۲
روش‌هایی دیگر برای درمان پرخاشگری کودکان.....	۱۹۳
۸. حسادت کودکان.....	۱۹۵
دلایل حسادت کودکان.....	۱۹۷
۱. تولد کودک دوم.....	۱۹۷
۲. مقایسه‌ی میان فرزندان.....	۱۹۸
۳. تبعیض میان فرزندان.....	۱۹۸
۴. تفاوت سنی میان فرزندان.....	۱۹۸

۵. شیوه تربیتی ۱۹۹
۶. تضاد میان والدین ۱۹۹
- راه تشخیص و درمان حسادت ۱۹۹
- نقاشی و بازی درمانی ۱۹۹
- مسئولیت دادن به کودک ۲۰۰
- آزادی در بیان احساسات ۲۰۰
- اهمیت دادن به کودک ۲۰۰
- محبت کردن ۲۰۰
۹. کودکان دروغگو ۲۰۱
- علل دروغگویی کودکان ۲۰۳
- درمان دروغگویی کودکان ۲۰۴
۱. نشان دادن ارزش راست گفتن: ۲۰۵
۲. اجازه بیان احساسات: ۲۰۵
۳. تعدیل انتظارات از کودکان: ۲۰۵
۴. شناخت علل: ۲۰۶
۵. دادن آگاهی: ۲۰۶
۶. ایجاد محیط سالم: ۲۰۶
۷. رعایت انصاف: ۲۰۶
۸. عفو و بخشش: ۲۰۷
۹. محدود کردن توقعات: ۲۰۷
۱۰. ایمن کردن از مجازات: ۲۰۷
۱۱. پند و اندرز: ۲۰۷
۱۲. محبت کردن: ۲۰۷
۱۳. هشدار به کودک: ۲۰۸

۲۰۸.....	۱۴. مچ گیری:
۲۰۸.....	۱۵. تنبیه و تهدید:
۲۰۸.....	۱۰. دزدی های کودکان
۲۰۹.....	دزدی های کودکان ۳ تا ۵ ساله
۲۰۹.....	دزدی های کودکان ۷ تا ۱۲ سال
۲۰۹.....	دلایل دزدی کودکان
۲۱۰.....	پیشگیری از دزدی های کودکان
۲۱۱.....	علت اشتباه بودن عمل دزدی را برای کودک توضیح دهید.
۲۱۱.....	مفهوم مالکیت را به کودک یاد بدهید.
۲۱۱.....	به کودک بیاموزید خواسته اش را با شما در میان بگذارد.
۲۱۲.....	رابطه شفاف و صمیمانه با کودکان برقرار کنید.
۲۱۲.....	رفتارهای صادقانه کودک را تحسین و تشویق کنید.
۲۱۲.....	کمک های والدین و مربیان
۲۱۲.....	آرام باشید.
۲۱۳.....	عکس العملی مناسب و زود انجام دهید.
۲۱۳.....	پیامدهای رفتاری کودک را برایش توضیح دهید.
۲۱۳.....	تفاوت «قرض گرفتن» و «دزدیدن» را برای کودک شرح دهید.
۲۱۳.....	بر رفتارهای کودک نظارت بیشتری داشته باشید.
۲۱۳.....	علت دزدی کودک را پیدا کنید.
۲۱۴.....	کودک را به قسم خوردن وادار نکنید.
۲۱۴.....	به کودک کمک کنید راه های پول درآوردن صحیح را پیدا کند.
۲۱۴.....	کودک را به دلیل اشتباهش شرمنده نکنید.
۲۱۵.....	فهرست منابع

مقدمه

قال رسول الله ﷺ: «مَنْ كَانَ لَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَّ لَهُ»^۱

هر کس فرزند خردسالی دارد باید با او کودکانه رفتار کند.

یکی از ویژگی‌های شخصیتی کودکان در دوره پیش‌دبستانی، تقلید آن‌ها از والدین و مربیان است؛ بر این اساس، مربیان کودک می‌توانند الگویی مناسب برای کودکان باشند؛ چون همه‌ی رفتارها و واکنش‌های آنان از طرف کودکان مورد توجه و دقت قرار می‌گیرد؛ بنابراین مربیان باید ظاهری پاکیزه و مرتب، نگاهی با محبت، قلبی مهربان و دلسوز و فعالیتی پر تحرک داشته باشند؛ قصه‌های بسیار بداند و بازی‌های فراوان بلد باشند، خلاق و پر تلاش باشند و از روان‌شناسی کودک و خصوصیات کودکان آگاهی داشته باشند.

دنیای کودک، دنیای پر رمز و رازی است، با شناخت کافی از این دنیا، کار تعلیم و تربیت کودک بهتر صورت می‌گیرد.

آگاهی از مراحل رشد کودک، تفاوت‌های فردی، ویژگی‌های کودکان پیش‌دبستانی، بازی‌های کودکان، اسباب بازی‌های مناسب سن و جنس کودکان، نقاشی و استفاده از رنگ و فضا توسط کودکان، اختلالات رفتاری مثل: بیش‌فعالی، پرخاشگری و دروغ‌گویی

به مربیان کمک می‌کند که با شناخت کامل‌تری در کار تعلیم و تربیت کودکان وارد شوند و با تنوع فعالیت‌ها و آموزش‌ها، در قالب بازی، داستان و نقاشی، افرادی شاد، خلاق و توانا تربیت کنند.

این نوشتار می‌تواند با ارائه‌ی اطلاعاتی درباره‌ی موارد بالا، به مربیان و والدین آگاهی بخشد و در زمینه‌های تغییر رفتار، رشد شخصیت، بازی و نقاشی و برخی از رفتارهای نامناسب کودکان و دلایل آن‌ها، آگاهی بخش و کمک‌کننده باشد. ان شاء الله.

محمد عباسی نیا

مدرس مراکز تربیت معلم استان قم